

OOS GEBROOK

Heemkundevereniging Hoensbroek
Jaargang 12 - nummer 2- juli 2019

Oos Gebrook

Een uitgave van de Heemkundevereniging Hoensbroek.
Jaargang 12 nummer 2 – juli 2019

REDACTIE:

Jan Bus

Bernard Grothues

Jo Hermanns

Wim Kortekaas

Math Mertens

Peter Sikora

Hein Giesen

E-Mail: redactie@heemkundehoensbroek.nl

AFBEELDINGEN:

Jan Creusen+

Peter Sikora

LAY-OUT

Jo Hermanns

Wim Kortekaas

ACQUISITIE EN ADVERTENTIES:

Jan Bus

Hein Giesen

SECRETARIAAT:

Klinkertstraat 19,

6433 PA Hoensbroek, tel: 045-5217721

E-Mail: secretaris@heemkundehoensbroek.nl

VERENIGINGSLOKAAL:

Schuinstraat 2a 6432CM Hoensbroek

BANK:

NL43INGB0003280562 t.n.v. Heemkundevereniging Hoensbroek

WEBSITE:

www.heemkundehoensbroek.nl

Losse nummers € 3.95

OOS GEBROOK

JAARGANG 12 NUMMER 2 – JULI 2019

INHOUD

VAN DE REDACTIE	4
DE JAARVERGADERING 2019	4
OPSPORING VERZOCHT	8
HET CIRCUS	9
WILL EGGEN KUNSTSCHILDER IN DE LIMBURGSE TRADITIE.	13
<i>HOENSBROEKENAAR GROTHUES ONTSLUIERT 300 JAAR OUD MYSTERIE</i>	24
HÖBBE HEKSE BESJTANGE?	38
BEGUNSTIGERS OOS GEBROOK	43

F. NIJSTEN SLIJTERIJ WIJNHANDEL

Kouvenderstraat 158
6431 HH Hoensbroek
☎ 045-5223466

UITVAARTCENTRUM VAN DEN HOUT

Kathagen 10
6361HG Vaesrade
☎ 045- 5212004

VAN DE REDACTIE

VERBOEKET - HYPOTHEKEN & VERZEKERINGEN

Nieuwstraat 6A
6431 KT Hoensbroek
☎ 045- 5281760

vanoost

verzekeringen-verzuim-pensioenen
Juliana Bernhardlaan 8
6432 GW Hoensbroek ☎ 045 - 522 42 41

DE JAARVERGADERING 2019

Op woensdag 27 maart was de elfde jaarvergadering van onze heemkundevereniging die door 34 leden bezocht werd.

Achteraf gezien een te lage opkomst, zeker voor de spreekster mevrouw Schreuder/Derks die in haar spreekbeurt, $1+1=1$, het doen en laten rond onze oude gebruiken bij verkering, verloven en trouwen op humoristische wijze wist te vertolken.

OPENING EN SECRETARIAAT

Omdat voorzitter Jan Bus door ziekte helaas verhinderd was werd de vergadering op vakkundige wijze door zijn vervanger Piet Meessen geleid.

Na zijn inleiding en een hartelijke beterschapswens aan onze voorzitter las hij de brief voor die wij ontvingen van heer Santing een lid uit Utrecht. In dat schrijven was de heer Santing vol lof voor het vele en goede werk van ons secretaris en de kwaliteit van zijn jaarverslag. Na het applaus was het woord aan de secretaris en ook nu weer kreeg Wim Kortekaas een verdiend applaus voor zijn keurig jaarverslag dat zonder op- of aanmerkingen werd goedgekeurd.

De penningmeester aan het woord

Hierna was de beurt aan onze penningmeester Hein Giesen die voor de laatste keer het financieel jaaroverzicht presenteerde. Door moeilijkheden met de projectie moesten de leden het voor de eerste keer in al die jaren zonder begeleidende beelden doen.

Ondanks die handicap kreeg Hein na afloop van alle aanwezigen toch een hartelijk applaus voor zijn inzet en werk in de voorbije twaalf jaar en werd hij ook nog beloond met een diner bon.

KASCOMMISSIE

Hein kreeg ook decharge goedkeuring van de kascommissie, bestaande uit Frans Peters en Har Daemen. De heer Jo Hensen stelde zich kandidaat en werd verkozen om het volgend jaar Frans op te volgen en Har Daemen in deze bij te staan.

\

BESTUUR MUTATIES

Bij de aansluitende bestuursverkiezing werd allereerst het scheidende bestuurslid, Els Ermers, bedankt met een bloemetje en daarna de beide kandidaat bestuursleden, Wim Kortekaas en Peter Slighers, herbenoemd en benoemd.

CONTRIBUTIEVERHOGING

Hierna het woord aan onze nieuwe penningmeester Arjan Suzenaars. Die geeft uitleg over de noodzaak voor de geplande kleine contributie verhoging.

Het bestuursvoorstel om 5 jaar lang ieder jaar € 1,00 te verhogen haalt het niet bij het voorstel van Har Daemen, die pleit voor een eenmalige verhoging van € 2,50 (vanaf 2020) en t.z.t weer eens opnieuw bekijken of een volgende verhoging nodig is.

Een voordeel is er echter wel voor de gezinsleden die ook lid zijn, deze leden betalen vanaf volgend jaar nog maar € 7,50; dus € 25,00 samen. Dit houdt echter ook in dat bij de komende activiteiten alleen de leden gratis of tegen het ledentarief mogen deelnemen, uw partner of introducee die geen lid is betaalt dan de volle prijs.

MEDEDELINGEN

We hebben, met financiële steun van dokter... en Louis Hilgers een over flyer laten maken over de geschiedenis van ons voormalige Hoensbroekse gemeentehuis, nu Zorgplein.

We gaan weer eens proberen of we een nieuwe werkgroep Foto & Film op touw kunnen zetten. Iedere laatste woensdagavond van de maand, om 20.00 uur.

We gaan op 11 mei nog eens het kasteel Amstenrade bezoeken. Een tweede kans voor iedereen die de vorige keer de boot miste.

We willen graag twee keer per jaar een ledenexcursie organiseren. Als u ideeën heeft laat het ons weten.

Wim Kortekaas heeft onze Website geheel vernieuwd, Kijk maar eens. We gaan een 'Tussen Kunst- en Kitschavond' organiseren voor foto's, documenten en andere 'platte' voorwerpen.

RONDVRAAG EN SLUITING

Een korte rondvraag waarin alleen Har Daemen een vraag heeft over de voortgang van het standbeeld van pastoor Röselaers.

Dhr. Henri Peters geeft aan dat er nog veel problemen zijn. Wel is de Graf von Hoen zu Broeck tot het comité toegetreden.

Har Daemen vraagt vervolgens om de leden via de mail op de hoogte te stellen van de voortgang en evt. problemen. Wellicht kunnen dan ook de leden meedenken en zoeken naar oplossingen.

Wordt toegezegd.

De kersverse vicevoorzitter Piet Meessen wist dan nogmaals op de lezing die na een korte pauze gehouden wordt, bedankt iedereen voor zijn of haar inbreng en sluit deze jaarvergadering 2019.

NAWOORD:

De onderhoudende en humoristische lezing van mevrouw Schreuder was zo'n succes dat het bestuur besloten heeft om haar in het najaar uit te nodigen voor een volgende spreekbeurt. Deze zal gehouden worden in ons verenigingslokaal aan de Schuinstaat met als thema de oude gebruiken rond het Sinterklaasfeest.

VAN OERS ASSURANTIËN
Kouvenderstraat 238
6431HK Hoensbroek
☎ 045- 5212856

OPSPORING VERZOCHT

Er is geen duidelijkheid over de juiste locatie van bijgaand plaatje. De stoomtram tussen Hoensbroek en Heerlen van de LESM. plm 1918. Wie helpt ons met het traceren van de locatie. Het grote huis op de achtergrond moet uitkomst geven.

De muur lijkt op de muur langs de Emma. de foto moet dan genomen zijn op een zijspoor even ten noorden van de hoofdingang van Staatsmijn Emma.

Dit is aan de Akerweg Noord tussen het monument van de mijn en de Wenckebachstraat.

Hier was een doodlopend zijspoor van de tram, aangegeven op topokaarten van 1925 t/m 1936, destijds was dit gemeente Hoensbroek, nu Brunssum.

Heeft u een ander idee of weet u waar deze foto gemaakt is dan zouden wij dat graag van u weten, stuur dan een mail naar de redactie.

LÉON MEESSEN OPTOMETRIE

Kouvenderstraat 17
6431 HA Hoensbroek

☎ 045-5212587

HET CIRCUS

Een verhaal uit het boekje: 'Die van Couvender' van Jan Creusen+

In haast elke jongensdroom komt er een scène voor waarin hij zich zelf aan de trapeze ziet hangen zonder net, onder daverend applaus van het publiek. En niet alleen jongens dromen hiervan.

Vlakbij ons in de buurt woonde een kleine groenteboer met kromme benen en een snor als een zwaluwstaart en beresterk.

Hij was getrouwd met de meest omvangrijke vrouw die ik ooit gezien heb. Aangezien hun dochter hetzelfde formaat had, was dit gezin op zich al een bezienswaardigheid.

Daarbij hadden zij hulp van een manke paardenknecht en die man heeft zich lange tijd indringend met ons bezig gehouden en omgekeerd wij met hem.

Zijn verhaal luidde dat hij een afgedankte circusclown was, van geen enkel nut meer voor zijn werk vanwege zijn mankheid.

Zijn neus zag er inderdaad uit alsof de schmink er definitief bezit van had genomen. Vanwege velerlei dingen die hij deed, zijn grappige manier met ons om te gaan en de vele dingen die hij ons leerde, was hij voor ons 'de clown'.

Henri, zo noemde hij zichzelf, kon zich gierend in lachbuien uitlaten en dat werkte zo aanstekelijk dat ons vaak de tranen langs de wangen rolden. Hij leerde ons op onze handen te lopen en salto's te maken.

CONSTRUCTIEBEDRIJF WIEL PETERS

Economiestraat 47 A

6433KC Hoensbroek

☎ 045- 521 10 57

HARREMAN VERHUIZINGEN

De Koumen 28

6433 KD Hoensbroek

☎ 045-5233333 - www.harreman.nl

We oefenden dan op weg naar school en hadden altijd smerige handen waardoor we extra opvielen op school.

Daardoor werden wij spelenderwijs halve acrobaten, zodat de circusdroom vanzelf een groot stuk werkelijkheid werd, dankzij Henri.

Niet alleen Henri, ook Toon, een jonggetrouwde reus van een kerel, had plezier in deze acrobatiek en bouwde met ons prachtige piramiden.

Ik stikte dan meestal van de angst, want omdat ik een van de kleinsten was, moest ik vaak als top fungeren en er ging wel eens iets mis.

In hoofdzaak was het parterreacrobatic dat wij bedreven, iedereen bleef kijken en menige andere buurtklok was hartstikke jaloers.

Plotseling kwam iemand op het idee een echt circus te bouwen.

Als grote mast fungeerde een gegapte steigerpaal, rondom plantten wij afrasteringpalen en het hele geraamte werd getuid en verankerd.

Als in een amfitheater stapelden wij rondom vellingkisten en maakten wij een echte circuspiste met zaagsel.

Als tent gebruikten we opengesneden en aan elkaar genaaide jutezakken, die zoveel licht doorlieten dat je een echte circusfeer kreeg.

In het midden van de piste werd met een gekleurde hoeveelheid zaagsel een prachtig hoefijzer gemaakt.

Het spreekt vanzelf dat in de hele buurt geen paal of plank, geen touw of kist, zelfs geen jutezak meer te vinden was.

Wij spijkerden dagenlang ons programma in elkaar en hadden serieus ons best gedaan een goed stuk circus en variété te vertonen.

Er waren clowns en acrobaten, een hond die doodstil 'mooi' kon zitten en een 'gehypnotiseerde' kip.

Wij jongleerden met oude wijnflessen en hadden zowaar een echte vuurspuwer: dikke Toontje.

Toontje was sterk en lenig genoeg, maar er kwamen aardig wat protesten toen hij mee wilde doen in de acrobatengroep.

De reden was, dat hij vaak stonk als een otter en dan duvelde elke piramide in elkaar.

OP HET EINDE VAN DE VOORSTELLING TRAD DIKKE TOON OP

Dikke Toon had zelfs een dubbele functie, hij was niet alleen vuurspuwer, maar speelde ook voor 'kamerolifant' bij de clowns.

Dan begon de voorverkoop, drie cent per plaats, vijf centen voor een logeplaats, dat waren kisten die met oude matten bekleed waren.

Een Sloveens jongetje was bereid om ons programma op te luisteren met zijn accordeon, wij noemden dat ding een trekzak.

Vanzelfsprekend was de faam van ons circus al wijd verbreid en liep alles op rolletjes, we verkochten zelfs meer kaarten dan er plaatsen waren.

Geen nood. De zijkant van de tent werd aan een zijde opgetild en zo verkregen we ook ettelijke staanplaatsen à twee cent.

Wij boden veel meer sensatie dan in een echt circus.

Toen gebeurde het.....

Op het einde van de voorstelling trad dikke Toon op.

Tientallen keren had hij geoefend als vuurspuwer en alles ging dan ook voortreffelijk, we werden akelig zeker. Bij zijn optreden voor publiek spuwde dikke Toon véél te hoog en de jute tent stond in lichterslaai. Ik huiver nu nog als ik aan de gevaren voor ons denk, alle kinderen stroomden door het opengeslagen tentdeel naar buiten, goddank zonder paniek. De sensatie was volledig, maar vóór alle hout en zaagsel verbrand was trokken wij zelfs meer publiek ná de voorstelling. Van de opbrengst gingen we naar het circus dat toen zijn tent had opgeslagen aan de markt.

Die mensen moesten toch van sensatie leven!

BJÖRN HOCKS ADVOCaat & MEDIATOR

Juliana-Bernhardlaan 24

6432 GW Hoensbroek

☎ 045- 4100220

HOWA BINNENHUISDECORATIE

Nieuwstraat 12-14

6431 KT Hoensbroek

☎ 045- 5212900

WILL EGGEN KUNSTSCHILDER IN DE LIMBURGSE TRADITIE.

EEN IN HET VERGEETBOEK GERAAKTE BREUKER JÓNG.

door Bernard Grothues

"Als 35 jaar geleden de heer Hendriks, leraar aan de RK ULO Don Bosco te Hoensbroek niet vasthoudend genoeg zou zijn geweest tegenover mijn vader, had ik niet aan een artistieke carrière kunnen beginnen.

Op de toenmalige Kunstnijverheidsschool in Maastricht heb ik het geluk gehad onder de hoede te komen van pure kunstenaars zoals Jef Scheffers, Willy Gorissen, maar bovenal en zeer uitdrukkelijk Harry Koolen", aldus Will Eggen in zijn nawoord in het boek: "Will Eggen, stillevens, portretten en naakten", dat Winus de Rouw in 1987 over hem schreef.

Als Breuker Jóng werd Willem Hendrik Eggen op 23 oktober 1935 in de Vroedvrouwenschool te Heerlen geboren. Hij woonde met zijn ouders afwisselend aan de Hommerterweg, Akerstraat en Verlengde Wilhelminastraat in Hoensbroek.

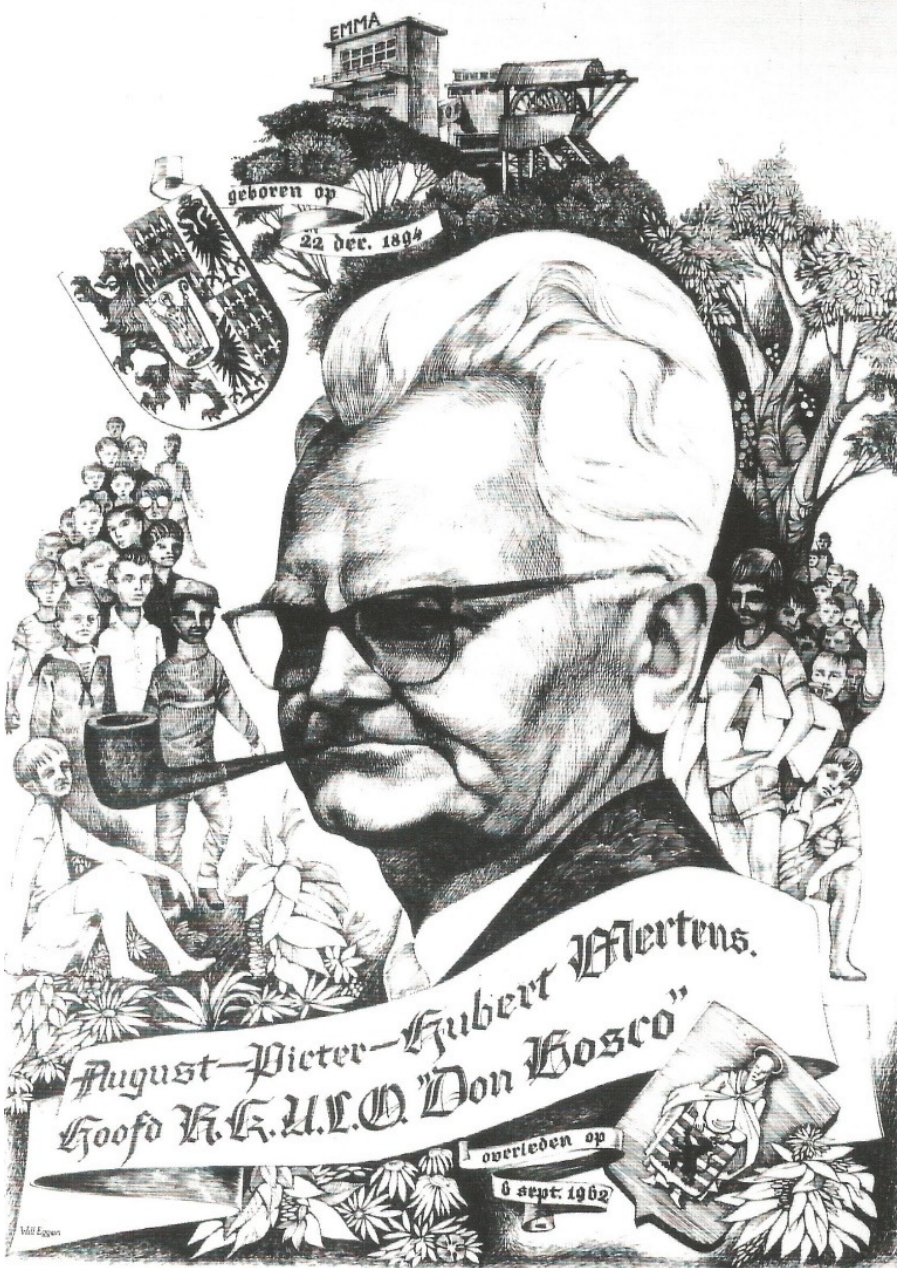
Hij bezocht de RK ULO Don Bosco in Hoensbroek en leerde aan de Kunstnijverheidsschool in Maastricht bij Harry Koolen het schildersvak.

Later volgde hij aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag een opleiding leraar tekenen, waar hij o.a. les kreeg van de schilder/graficus Co Westerik.

TEKENLERAAR IN VENLO

In 1960 kwam hij zo in het onderwijs terecht als leraar tekenen aan het toenmalige Marianum Lyceum in Venlo. Tot 1986 heeft hij dit beroep hier uitgeoefend. Maar het klassenwerk lag hem niet langer. De kunstenaar in hem was in de loop der jaren zo heftig in opstand gekomen tegen de leraar in hem, dat de strijd vroeg om een beslissing. Die viel uit ten gunste van de kunstenaar. En zo is het gekomen dat lang verborgen en in een later stadium ontluikend talent als een late roeping is opgebloeid. Op de Maastrichtse kunstnijverheidsschool had zich destijds een groep jongeren verzameld rondom de schilder Harry Koolen. Het is voornamelijk aan deze Harry Koolen te danken dat mensen als Jos Muris, Patrick Creyghton, Pierre Janssen, Jan Van Helden, Sjef Hutschemakers en ook Will Eggen een artistieke carrière konden beginnen. Het was Harry Koolen, die Eggen maar ook anderen de liefde bijbracht voor het licht, voor de kleuren en hun toonwaarden, die zich nimmer opdrongen maar, ieder in zijn waarde latend, aanstuurde op een individuele ontplooiing van iemands beeldende kwaliteiten. Ook was het Koolen die reeds vroeg begreep dat Eggen, begiftigd met een uiterst gevoelig waarnemingsvermogen, zich het beste in de realistische richting kon ontplooien en hem daarin dan ook ten volle steunde.

GEURTEN DEUREN
Hommerterweg 27
6431 ER Hoensbroek
☎ . 045 5212531

HEDENDAAGS OBIIT VOOR MEESTER MERTENS

Dat Will Eggen een bijzonder talentvol tekenaar is, bewijst wel zijn fraaie en verfijnde tekening uit 1962 van Meester Mertens, het schoolhoofd van de RK ULO Don Bosco, waaraan hij prettige herinneringen heeft overgehouden. Deze pentetekening is te beschouwen

als een modern hedendaags Obiit. 'Obiit' betekent gestorven. Dat is de aanduiding die wordt gegeven aan een ruitvormig houten rouwbord met een wapenschild van een prominente overledene en met vermelding van zijn geboorte- en sterfdatum. Deze rouwborden werden op de gevel van het sterfhuis opgehangen. Naderhand werden ze aan de muren van de kerk bevestigd waar de overledene begraven lag. Maar in tegenstelling tot sterven en dood, bruist hier het leven en de toekomst met de schoolgaande jeugd. Tussen de gemeentewapens van Schimmert en Hoensbroek, zien we de karakteristieke kop van Meester Mertens met zijn onafscheidelijke pijp, geflankeerd door een stoet van RK ULO-scholieren. Daarboven zien we een bloeiende mijnindustrie met de schachten van Staatsmijn Emma.

PASSIE VOOR HET STILLEVEN, HET PORTRET EN HET NAAKT

De passie van Will Eggen ging vanaf het begin uit naar het meest klassieke thema dat de schilderkunst kent: het stilleven. Later kregen ook het landschap, het portret en uiteindelijk het naakt zijn volle aandacht. Maar kenmerkend zijn zijn stilleven. Hij schildert hele simpele, alledaagse dingen uit het leven van alledag. Oude lappenpoppen,

muziekinstrumenten, potten, pannen en carrouselpaarden. Voorwerpen die in zijn atelier te vinden zijn, die hij als vertrouwde inspiratiebron dagelijks om zich heen moet hebben. Het zijn prachtige werken. De auteur en criticus Paul Haimon beschreef dit werk eens als volgt: 'Als je naar een vol, rijk gecomponeerd, in licht getooid, met subtiële intimistische verbindingen tot een harmonie geschapen schilderij van Will Eggen kijkt, raak je aan de broze tover van het levensgeheim....' Het heeft even geduurd voordat Will zich waagde aan portretten en naakten. Hierin bereikte hij naderhand zijn hoogste vorm. "Hij schilderde portretten van meestal onbekende gewone maar karakteristieke mensen met volbehaarde en kale hoofden, van mensen met tan-

den in hun mond en van mensen met hun mond vol tanden, van blijde mensen en van mensen vol gereserveerdheid, van mensen met een blik op het leven en van mensen, die door het leven zijn ingeblikt. Maar allemaal hebben zij een ding gemeen, zij boeiden de kunstenaar en dwongen hem tot een scheppende prestatie", aldus Winus de Rouw in zijn boek: 'Will Eggen, stillevens – portretten – naakten' in 1987.

Intensief exposeerde Will Eggen gedurende vijf jaar in de periode van 1982 tot 1987 in het Museum van Bommel - van Dam in Venlo, D'r Brikke Oave in Brunssum, Trajecta 83 in Maastricht, Hof van Erenstein in Kerkrade, Leolux in Krefeld (Dld) en in Kasteel Hoensbroek, om maar eens enkele plaatsen te noemen. 'In de recensies van deze tentoonstellingen komen de woorden verbazing en bewondering veelvuldig voor. Die verbazing slaat duidelijk op het verrassende element bij het zien van de werkstukken van Will Eggen. Verrassing in zoverre, omdat men schilderijen van een dergelijke kwaliteit niet verwacht van een schilder die de anonimiteit tot voor kort verkoos boven een, zoals dat

heet, timmeren aan de weg ....' zo schreef Frans Oehlen, redacteur van de Tegelse Courant, in 1985 over hem nadat hij geëxposeerd had in de Martinushof te Tegelen.

Will Eggen zegt van zichzelf: 'Ik ben een schilder in de traditie'. Dat betekent volgens Harry Vriens, indertijd docent Beeldend Vormen aan het Collegium Marianum in Venlo, dat hij zich enerzijds gevoed weet vanuit een zeer indrukwekkend verleden met de erfenis erbij. Anderzijds is het voor hem een uitdaging om binnen het gevoel en de overlevering van die traditie toch zichzelf te blijven, origineel en eenmalig, met de intentie een bijdrage te willen leveren aan de uitbouw en de

PARTYCENTRUM AMICITIA

Markt 9

6431 LG Hoensbroek

☎ 045- 5212999

verrijking van die traditie. Hij is geboeid door de eenvoudige eerlijke schoonheid van voorwerpen om hem heen; die schoonheid wil hij gestalte geven door middel van het steeds weer opnieuw toepassen van de eeuwenoude beeldende middelen die de schilderkunst per traditie te bieden heeft: kleur, kleurtonen, kleurschakeringen, kleurwaarden, licht en donker, schaduw, vorm, ruimte, structuur en stofuitdrukking, die hij beheerst en doeltreffend weet samen te voegen, te componeren tot een geheel. Voorwaar een rijke traditie van waaruit Will Eggen werkt, maar dat niet alleen; ook een bijdrage en een verdieping van die traditie, gedragen door een zich verder ontwikkelend kunstenaarschap met een grote aandacht voor de ambachtelijke aspecten van het métier'.

HET EEUWIGE ONBEGRIP

Toch voelde Will zich vaak onbegrepen. In zijn dagboek, dat hij bijhield vanaf 2000, schreef hij in zijn rubriek, die hij 'een verzameling kunstenaarsleed' noemde, zijn teleurstellende en onplezierige ervaringen als

kunstenaar. Hiervan mogen wij u enkele anekdotes vertellen.

Will Eggen: "Zo was ik op 'n goeie dag op weg naar huis, terug van een wandeling met mijn hondje, toen een buurtgenote mij met haar rode autootje tegemoet kwam en bij mij stopte". "Ik heb jou al zo lang niet meer gezien! Hoe gaat het met je?" "Och", antwoordde ik, "het gaat wel". Je moet bij zulke gelegenheden niet al te moeilijk doen. Maar ze wilde toch meer weten over mijn darmproblemen, dus vertelde ik dat zich steeds frequentere klachten voordeden als gevolg van de nogal pittige radiotherapie destijds. Onlangs was er in verband hiermee nog een colonscopie gemaakt die echter niets verontrustends had opgeleverd. Geen irritaties, geen ontstekingen, geen poliepen en het belangrijkste: géén tumor-recidives! Ze keek aldoor naar mijn wandelstok en dus moest ik ook gaan uitleggen wat een polyneuropathie inhield. En omdat ik regelmatig mijn pijnlijke rechter-schouder masseerde, vroeg ze: "Wat heb je aan jouw schouder?" Ik vertelde 'n beetje schaapachtig, dat ik een aandoening had die

verdacht veel leek op wat zich een aantal jaren geleden aan de linker-schouder had voorgedaan en dat, volgens de behandelende orthopedisch-chirurg, ook nu een operatie niet te vermijden zou zijn. "Oh", deed ze onthutst, "dus je kunt dan nu niet meer schilderen?" "Nee, al een paar maanden niet meer", antwoordde ik met spijt, "ik kan mijn rechterarm niet hoog genoeg bewegen". Zij trachtte een troostende oplossing te bedenken: "Nou, dan ga je toch links schilderen?". Hoe had ik het nu? Dit was toch wel..... Zo zou ik weer helemaal terug zijn bij af, omdat ik in dat geval dan mijn in 45 jaar moeizaam bevochten ambachtelijke vaardigheden weer helemaal opnieuw zou moeten zien te veroveren. "Ik neem aan dat jij rechtshandig bent", antwoordde ik, "welnu, dan moet je maar eens proberen om links te gaan schrijven...! En dan heb ik het nog maar over schrijven! Tekenen en schilderen dat is geheel andere koek!". Ik moest toen denken aan mijn Duitse vriend Prof. Karl Kutsch uit Düren: *'Gegen die Dummheit kämpfen sogar die Götter vergeblich'*.

Nog een andere anekdote van Will Eggen:

De rubriek : 'Het eeuwig onbegrip' is voor mij een uitstekend middel gebleken om alle frustraties, die zich in de loop van het leven hebben opgehoopt, zoveel mogelijk te kunnen kanaliseren, waardoor al die ervaringen niet tussen de oortjes blijven hangen, waardoor er zo mogelijksterwijs al voortwoekerd misplaatste wrokgevoelens zouden kunnen ontstaan. Dat is wat ik namelijk niet wil: omzien in wrok. En ik moet zeggen, dat het van je afschrijven inderdaad helpt, want ondanks alle ondervonden narigheid kan ik mezelf geen norse en verbitterde ouwe zuurpruim vinden. Vanzelfsprekend kan ik natuurlijk met dezelfde moeite evenveel opwekkende en bijzonder vrolijke geschiedenissen oplepelen, waaruit zou moeten blijken, dat het leven mij ook in artistiek opzicht gunstig gezind is geweest.

Dat is echter niet de strekking van deze gebundelde episodes en verhalen. Ik zou er dan een tweede verhandeling náást moeten schrijven. Toch wil ik uit de categorie gemakkelijke anekdotes er nog een vermelden. Tijdens een bezoek aan het Van Goghmuseum in Amsterdam

werd ik eens aangeklampt door één van de andere museumbezoekers:

"Meneer, mag ik u eens wat vragen?". "Ja natuurlijk", antwoordde ik beleefd.

"Schildert u misschien ook?", vervolgde hij gretig. Hoogst verrast en verbaasd keek ik de man een poos aan: "Hoezo? Waarom vraagt u dit?". "Ja, weet u, ik heb u al een tijd gadegeslagen, ook in de andere zalen en wat mij daarbij opviel is, dat u op een volslagen andere manier naar de schilderijen kijkt dan wie dan ook, dat u daarbij een meer dan gemiddelde belangstelling aan de dag legt en dat u met een duidelijk grotere interesse naar de schilderijen kijkt dan de gemiddelde bezoeker".

Inderdaad, daarin had de man gelijk. Ik gedraag mij bij museumbezoeken anders dan de andere aanwezigen. Ik doe er veel langer over om alles te zien en daarom ben ik voor mijn gezelschap vaak een storende factor. Na een kunstwerk een poos op de juiste afstand te hebben beschouwd, loop ik er dan naartoe om bepaalde delen van dichterbij te bekijken. Soms lig ik er dan bijna met mijn neus bovenop. Die procedure wordt bij praktisch elk schilderij herhaald. Mijn gezelschap is dan al vaak in een andere zaal en staat ongeduldig op mij te wachten. Wat mij dan boeit, is de werkwijze van de kunstenaar(s). Hoe is dat merkwaardige glacis gedaan? Waarom heeft hij of zij in het ene deel van het schilderij à la prima gewerkt en is er in een ander deel gelaagd geschilderd? Waardoor werkt het schilderij in kwestie zo fris en helder, ondanks het feit dat er duidelijk met kleurtonen is geschilderd? Hoe is dat ontegenzeggelijk ruimtelijke effect ontstaan en heeft dat trompe l'oeil effect daaraan meegewerkt? Waarom het ene moment pasteus geschilderd met het paletmes en het andere met penselen?

SCHADENET - KOENEN

Breukerweg 178

6412 ZL Heerlen

☎ 045-5215450

En in het verlengde daarvan, waarom is in het licht een dikere massa verf toegepast en zijn de schaduwpartijen dunner en transparanter van structuur?’

De vraagsteller stond nog steeds gretig op mijn antwoord te wachten.

“Jawel meneer, ik ben kunstschilder”, liet ik hem weten. “Ik wist het wel!”, juichte hij hardop met de armen omhoog, “alleen kunstenaars vertonen zulk gedrag op tentoonstellingen”.

Vervolgens zei hij: “En? Praktiseert u ook nog?” Hij had mijn gevorderde leeftijd waarschijnlijk goed ingeschat. “Jawel meneer, ik ben praktisch elke dag in mijn atelier aan het werk”. Kijkend naar mijn wandelstok, die in mijn normale bewegingspatroon onmisbaar is, merkte hij op: “Hoewel u geen deelname aan de Olympische Spelen meer zult ambiëren, kunt u ongetwijfeld menige overwinning behalen achter uw schildersezelsel” en hij dankte mij voor de aandacht...!

Ruim vijftig jaar geleden verhuisde de nu 84-jarige Will Eggen naar Tegelen, waar hij de betrekkelijke anonimiteit verkoos en waar hij nu nog steeds woont.

Bronnen:

* Winus de Rouw: *Will Eggen. STILLEVENS-PORTRETTEEN-NAAKTEN* (Heerlen, 1987);

* Bernard Grothues: *‘Vijftig jaar later’*. Reünie oud-leerlingen RK ULO Don Bosco Hoensbroek 1946-1950. (Hoensbroek 1996);

* Will Eggen: *Het eeuwige onbegrip. Een verzameling kunstenaarsleed* (Tegelen, 2000).

* <http://www.stillevenschilders.nl/willeggen.html>

HOENSBROEKENAAR GROTHUES ONTSLUIERT 300 JAAR OUD MYSTERIE

Door Bernard Grothues

'FAUST VAN REMBRANDT IS EEN KABBALIST'

Met deze kop opende het Limburgs Dagblad van 18 augustus 1992 over een halve paginabreedte haar kunstrubriek.

"De Hoensbroekse chronogrammist Bernard Grothues heeft Rembrandt vorsers vermeld doen staan door het ruim driehonderd jaar oude raadsel rond de ets Doctor Faustus van Rembrandt van Rijn op te lossen. Op de ets uit 1652 is onder meer een oude man te zien, die aandachtig kijkt naar een verschijning voor een raam. Volgens Grothues is de man op de ets een kabbalist, een joodse mysticus, ingewijd in de geheimen omtrent leven en dood die de esoterische

leer van God in een visioen gepresenteerd krijgt. Een en ander heeft Grothues gepubliceerd in de gezag hebbende Kroniek van het Rembrandthuis".

Ter gelegenheid van zijn 350e sterfdag in 2019 presenteert het Rijksmuseum deze ets weer op de grote Rembrandttentoonstelling, die in het teken staat van de grote meester.

Op de grote Rembrandttentoonstelling in 1992 liet het Rijksmuseum ons de resultaten zien van belangwekkend en ingewikkeld onderzoek uit de afgelopen jaren. Van verschillende schilderijen van Rembrandt is nu gebleken dat ze niet echt, maar toegeschreven moeten worden aan zijn leerlingen, zoals Ferdinand Bol en Govert Flinck. Niet alleen hebben we nog steeds problemen om toeschrijvingen te verduidelijken, voor sommige schilderijen of etsen is ook een juiste benaming nog niet gevonden.

Zo'n interessant voorbeeld is de zogenaamde dr. Faustus, een merkwaardige ets, vermoedelijk uit het jaar 1652, die voor het eerst in 1679 onder de naam 'Praktiserende Alchemist' voorkomt op de inventarislijst van de kunsthandelaar Clement de Jonghe en die in 1731 door de Delftse kunsthandelaar Valerius Röver op zijn lijst van etsen onder de naam 'Doctor Faustus' werd opgenomen. Sinds men zich met een andere verklaring van de betekenis van deze ets heeft beziggehouden, zijn tweeërlei groeperingen ontstaan: zij die aan de traditionele benaming van dr. Faustus vasthouden en de ets zien als een uitbeelding van de Faustlegende of een relatie leggen met Faustus Socinus en daarnaast zij die de oude naam verwerpen, omdat het meest essentiële element van de Faustlegende, de verleiding van de duivel, ontbreekt, of omdat zij overeenkomsten met de Socinianen ontkennen. Deze laatsten zien de prent als een voorstelling van een alchemist of geleerde, een populair onderwerp in de 17^e eeuw.

HEUNEN COIFFEUR HERENSALON

Wilhelminastraat 76
6431 XX Hoensbroek
☎ 045- 5211324

ADMINISTRATIEKANTOOR LABOR

VLOEDSTRAAT 34
6361 XH Nuth
☎ 045-5650121

*Rembrandt, Dr. Faustus, ets, droge naald en bu-
rijn, staat I, Amsterdam Rijksprentenkabinet.*

We zien op de ets een oude man, die voor een lessenaar staat. Met zijn rechterhand steunt hij op een tafel en met zijn linkerhand op de arMLEuning van een stoel, waaruit hij klaarblijkelijk juist is opgestaan. Vol aandacht kijkt de man naar links, naar een verschijning bij het raam, die bestaat uit een ronde schijf, met in het

midden het Christusmonogram INRI, omrand door twee concentrische cirkels, met daaromheen weer de woorden:

+ ADAM + TE + DAGERAM + AMRTET + ALGAR + ALGASTNA +
Daarachter zijn de vage omtrekken zichtbaar van een figuur, waarvan de hand wijst op een spiegel. Buiten de ruimte zien we rechtsachter bij het venster het schemerige silhouet van nog een gestalte. Het ongewoon grote raam wordt verticaal in boogramen verdeeld, waarvan de uitlopers op uien lijken.

Aan een gordijnroede hangt halverwege het raam een gedeeltelijk toegetrokken voorhang, tot op de vloer. Voor het rechtergordijn zweeft in de ruimte van de lichtstraat een rookkring. Links naast het raam hangen los over elkaar gelegde papierbogen. De staande figuur heeft een mantel aan met verkorte mouwen, waarvan het schouderstuk met een gevlochten borduursel is versierd. Daaronder is hij gekleed in een donker wambuis. Een los om zijn hals geslagen sjaal reikt tot onder de tafel. Op zijn hoofd draagt hij een lichte muts, die naar achteren is getrokken en zijn haar volledig bedekt. Hij heeft een kleine spitse baard. Als enig herkenbare versiering heeft de oude man een halsketting om, met een ronde amulet. Hij houdt een pen in zijn hand en er ligt voor hem een half opengeslagen boek.

Voor de tafel staat recht een globe met daarnaast waarschijnlijk een stapel boeken. Achter de man zien we weer een gordijn en een bedrand, waarop halverwege een doodshoofd troont. In de ruimte daarachter vermoedt men een boekenrek.

JOODSE MYSTIEK

Reeds in 1921 wees Erwin Panofsky in een voordracht in de aula van de Hogeschool voor Joodse Wetenschap te Berlijn op de mystieke achtergrond van de ets: 'Es ist wohl kaum zu bezweifeln, dass es sich hier um eine kabbalistische Beschwörungsszene handelt'¹

Kabbala* betekent letterlijk: traditie. Het verwijst naar de overlevering van joodse mystiek. Deze magie was bedoeld om goede krachten op te roepen, door middel van heilige namen van God en Zijn engelen². De mysticus droeg amuletten*, die dienden tot het opwekken van de liefde, het doden van vijanden, doch bovenal ter bescherming tegen demonen en allerlei onheil³. De oude man op de ets van Rembrandt

---

¹ E. Panofsky, 'Rembrandt und das Judentum', *Jahrbuch der Hamburger Kunstsammlungen*, Bd 18 (1973), p. 82.

² Charles Poncé, 'Kabbalah' *Achtergrond en essentie*, Deventer 1976, p.14.

³ Erich Bisschoff, 'De kabbalah', *Inleiding tot de Joodse mystiek en geheime wetenschap*, Amsterdam 1914, p. 105.

Amulet naar J. Reichelt, Exercitatio amuletis, Straatsburg 1676.

draagt zo'n amulet, zichtbaar in de opening van zijn mantel. In J. Reichelts: *Exercitatio de amuletis* vinden we de identiek tekst terug, die in het visioen verschijnt.

Om de verborgen betekenis hiervan te ontsluiëren maakt de kabbalist gebruik van drie methoden van interpretatie:

de Gematria, waarbij iedere letter een getalswaarde heeft en de Notarikon en Temura, waarbij gebruik wordt gemaakt van afkortingen, rangschikken en vervangen van

letters. Deze laatste twee methoden zijn toe te passen op de tekst van de ets. Het is de uitleg waarbij men de letters moet zien als een naam, als beginletters van telkens een nieuw woord. Het is geheime abbreviatuur.

Hans-Martin Rotermund geeft in zijn *Untersuchungen zu Rembrandts Faustradierung*⁴ aan dat de 'Oedipus Aegyptiacus' van Athanasius Kircher⁵ wel eens de bron zou kunnen zijn om de tekst van het raadsel te ontsluiëren.

ROB PETERS – LIMBURGS BAKWINKELTJE

Wijngaardsweg 16

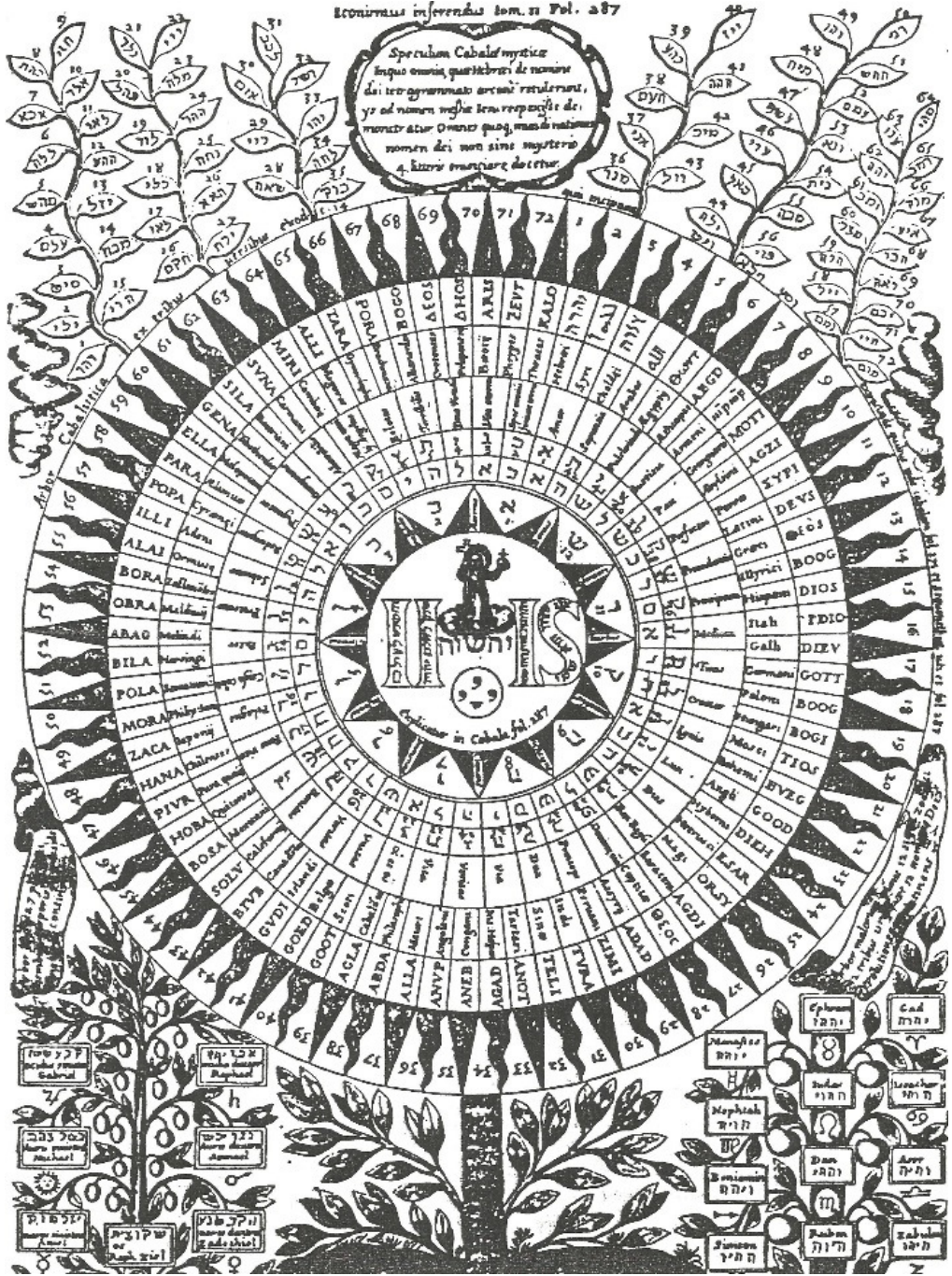
6412PJ Heerlen

☎ 045- 5226693

⁴ Hans-Martin Rotermund, 'Untersuchungen zu Rembrandts Faustradierung' *Oud Holland* 72 (1957), p. 157

⁵ Athanasius Kircherus *Oedipus Aegyptiacus*, Bd. I-III, Rome, 1653

Speculum Cabalae mysticae
In quo omnia quatuordecim de nomine
dei tetragrammato arcana reserantur,
et ad numerum viginti sex respectu de
monstratur. Omnes quoque magis rationis
nomen dei non sine mysterio
4. litteris evanescere dicitur.

De symbolische zonnebloem van Kircher,
afgedrukt in Charles Poncé, Deventer 1976, p. 157

Een nadere studie van een hierin voorkomende prent, die nog niet met de tekst van de amulet in verband werd gebracht, laat ons een 'symbolische zonnebloem' zien met 72 namen van God gegrift in de bloembladen. Deze namen zijn boven de cirkel geschreven volgens de Hebreeuwse kabbala. Onderaan staan twee bomen, die de symbolen van planeten dragen (links) en de dierenriemtekens met de namen van de stammen van Israël (rechts).

Verrassend is hierin volgens de methode van Temura namen te vinden, die overeenstemmen met de letters op de ets. Elk woord van vier letters is een Tetragrammaton*. De kabbalist gebruikt deze aanduiding alleen voor de onuitsprekelijke naam van God: JHWH, de naam die door de bijbel verhalen in JAHWE is omgezet en later is verbasterd tot JEHOVA. Op deze manier gebruikte de Europese magie het vierletterwoord. Er is dan ook haast geen tekst uit de middeleeuwen te vinden waarin de macht van God niet wordt opgeroepen door middel van het Tetragrammaton.

Als we de letters op de ets gedeeltelijk anagrammeren of spiegelen, komen we tot de volgende samenstelling (zie afbeelding).

Oftewel:

+++ANTSAGLA+RAGLA+TETRMA+MAREGAD+TE+ADAM+INRI+++
Vergelijken we nu de letters met de namen van God in de zonnebloem van Kircher, dan vinden we 12 x de naam van God terug in de letters. In de getallenleer is 12 een belangrijk getal, even belangrijk als de 7: het ene is 3 x 4 en het andere is 3 + 4. Het getal herinnert aan de twaalf stammen van Israël. In het midden van de zon zien we de letters IHS, drie Griekse letters van Jezus' naam, die corresponderen met de letters INRI op de ets, om de magische werking van de formule te verhogen.

Dat Rembrandt vertrouwd moet zijn geweest met verborgen spreuken, bewijst het Hebreeuwse anagram op het schilderij Het feest van koning Belzazar, waar plotseling een goddelijke hand raadselachtige woorden schrijft, die de profeet Daniël kon ontcijferen. Er staat: 'Mene Mene Tekel Ufersin' waarmee de dood van Belzazar en de ondergang van zijn rijk werden aangekondigd.

MENASSEH BEN ISRAEL

Rembrandt stond jarenlang in relatie met Menasseh Ben Israel (1604-1657), wiens portret Rembrandt ons heeft achtergelaten. (zie afb.) Het geeft ons een sterk vermoeden dat deze man met een grote kennis van het Hebreeuws, het Latijn, het Portugees en het Spaans, gepaard met smaak en kritische zin, best model kan hebben gestaan voor de mysticus op Rembrandts ets. Menasseh las allerlei boeken. Hij was even ervaren in de wijsbegeerte en de Talmud als in de joodse letterkunde. Hij had een grote kennis van de kabbala. In 1632 verscheen het eerste deel van zijn Conciliador (4 dln., 1632-1651), waarin hij trachtte ogenschijnlijke met elkaar in strijd zijnde Bijbelteksten te verklaren. Menasseh geloofde dat wanneer de wereld voltooid zou zijn, de verlossing zou komen. In die geest schreef hij Esperança de Israel (De hoop van Israël, 1650). In 1655 voorzag Rembrandt zijn Piedra Gloriosa (De roemrijke steen) van illustraties. De leer van de zielsverhuizing van de kabbalisten berust voornamelijk op argumenten van Menasseh Ben Israel⁶. Zijn interesse om kabbalistische wetenschappen toe te passen was zo bekend, dat voor hem typeringen als tovenaars, wonderman of magiër algemeen gebruikt werden. Let in dit geval op de schedel, een globe en verschillende boeken in de ets. In de 17^e eeuw hebben een nieuwe interesse in kabbalistische experimenten en een diepgeworteld astraal geloof weer tot een zekere attractiviteit geleid. In deze bloeitijd van de kabbalistische mystiek stonden deze voor ingewijden bestemde 'geheimenissen' ook bij de Amsterdamse joden plotseling weer in de belangstelling.

LENDI MEN | WOMEN | FASHION

Kouvenderstraat 13/15

6431 HA Hoensbroek

☎ 045- 5212430

---

⁶ Erich Bisschoff, *op. cit* (noot3) p. 92.

DE OPENBARING VAN DE ESOTERISCHE LEER*

AN	= AN (EB)	= GOD
T	= T (ARA)	= GOD
S	= S (ILA)	= GOD
AGLA	= A (DONAI)	
	= L (EOLAM)	
	= G (IBOR) A (TA)	= GOD
RAGLA	= R (EX) A (DONAI)	
	L (EOLAM) G (IBOR) A (TA)	= GOD
TETRMA	= TETR (AGRAM) MA (TON) = JHWH	= GOD
M	= M (ORA)	= GOD
AR	= AR (IS)	= GOD
E	= E (SAR)	= GOD
G	= G (ENA)	= GOD
AD	= AD (AD) of A (GA) D	= GOD
TE	= TE (LI)	= GOD
ADAM	= ADAM	= ADAM
INRI	= I (ESUS) N (AZARENUS) R (EX) I (UDEORUM)	= CHRISTUS
Ofteewel: ANTSAGLA+ RAGLA+ TETRAMA+MAREGAD+TE+ ADAM+INRI		

Op grond van deze wetenschap is mijn conclusie dat de ets het moment afbeeldt waarop de esoterische leer van God zich in een visioen aan de mysticus openbaart, op de wijze zoals dat gebeurde aan Abraham, de stamvader van de Hebreëen.

Dit gegeven is terug te vinden in het boek der Schepping of de Sefer Jetsirah, de basis van de kabbalistische studies.⁷ In het laatste hoofdstuk van de Sefer Jetsirah staat de leer die in het boek wordt omschreven, voortkomt

uit visuele ervaring. Deze ondervinding richt zich hier op het Hebreeuwse alfabet als een goddelijke scheppingsformule, die alle dingen in hun totaliteit grondvest.

Het visioen in het venster is De Eeuwige of Het Oneindige dat niet gekend kan worden.

De verborgen God van de kabbala, die zich vanuit een volheid in zichzelf terugtrok, tot de uiterste consequentie van het absolute niets

⁷ *Ibidem*, p.34

en vanuit dit absolute niets zich kenbaar maakte door iets voort te brengen dat gekend kan worden.

Door het venster breekt het goddelijke door de schaal van de realiteit heen en stelt zichzelf als middelpunt. Te midden van die meetbare realiteit wordt deze doorbraak gezien als een punt, een Cirkel, een Bal van Geconcentreerde Energie waarin alle nog komende activiteiten liggen opgesloten. Vanuit deze cirkel, deze Monade* of dit punt krijgen alle dingen hun bestemming. Dit gegeven vinden we terug in vele religieuze overleveringen, maar komt heel duidelijk tot uitdrukking in kabbalistische theorieën van de 16^e en 17^e eeuw. De manifestatie van de monade in de ets bestaat uit een cirkel en twee kruisende middellijnen met daarin het Christusmonogram INRI. Cirkel en lijn zijn afhankelijk van elkaar, daar noch het een, noch het ander onafhankelijk tot stand kan komen. Zo kan de rechte lijn niet uit zichzelf of zonder punt tot stand komen en de cirkel niet zonder lijn, die als onmiskenbaar essentieel element de punt in zich draagt.⁸

De kabbalist ziet het begin van de schepping, het centrum dat voor eeuwig vastligt. In ruimtelijke zin ligt de schepping in het midden van de wereld, het zelfde punt waar ADAM werd geschapen. Het is op zichzelf het midden van de wereld, hetzelfde punt waar ADAM is begraven, de plek die ook de plaats is van de hoeksteen van de tempel. Hier wordt de berg Golgotha aangetroffen., de schedelplaats waar Christus is gekruisigd, vandaar de afkorting INRI (Iesus Nazarenus Rex Iudeorum: Jezus van Nazareth, Koning der Joden). Dit centrum, dit ruimtelijk punt ligt vast op aarde, gesymboliseerd door de globe bij de voet van de tafel.

God toont zijn naam in de lettergroepen ANEB, TARA, SILA, AGLA, MORA, ARIS, ESAR, GENA, ADAD of AGAD en TELI.

De kabbalist ging er vanuit dat het geschreven woord van God het resultaat is van zijn inspiratie en dat de Schrift de essentie van zijn wezen bevat. Hij gelooft dat God in deze Heilige Schrift verborgen is en derhalve een verborgen betekenis schuilt in letters en woorden van

---

⁸ John Dee, *Monas Hieroglyphica*, Antwerpen 1564.

de Schrift, die door hem (de kabbalist) opgespoord en blootgelegd moet worden.

Het woord AGLA is tweemaal in omgekeerde volgorde terug te vinden in de buitenring van het visioen. Het staat voor 'Adonai Leolam Gibor Ata' in de betekenis van 'Heer, Gij zijt Sterk voor Eeuwig'. Woord en zin hiervan zijn vaker bevestigd door kunsthistorici.⁹

FAUSTUS SOCINUS

In een in het Engels verschenen visie op de Faust-ets wijst H. van de Waal¹⁰, op het feit dat de opzet van Rembrandts ets analogie vertoont

met een houtsnede van Lucas Cranach. Deze laat ons hierop zien de evangelist Mattheus (gelijkend op Luther), die vertoevend in zijn werkkamer goddelijke inspiratie ontvangt. De ingevingen worden uitgebeeld door een engel, die een spiegel vasthoudt, waardoor de stralen van de Heilige Geest, gesymboliseerd door een duif, op de evangelist zijn gericht.

Het vervangen door Rembrandt van de duif door het Christusmonogram INRI, omgeven door magische woor-

⁹ Bernard Grothues, 'Anna sust Susanna' Een verzameling chronogrammen, anagrammen, palindromen, calembours en kabbala's, Maasbree 1979, p. 156

¹⁰ H. van de Waal, 'Rembrandt's Faust Etching a Socinian document and the iconography of the inspired scholar' Oud Holland 79 (1964), pp 7-48. Zie ook: Lotlisa, 'Rembrandts sog. Dr. Faustus, Johannes Baptista Porta Magia naturalis und Jacob Böhme', Oud Holland 79 (1964) pp. 49-77 en Hans Thomas Carstensen en Wolfgang Henningsen, "Rembrandts sog. Dr. Faustus. Zur Archäologie eines Bildsinns' Oud Holland 102 (1988) pp. 290-312

den met goddelijke betekenis, zou erop kunnen wijzen dat de ets in verband moet worden gebracht met een bepaalde christelijke sekte of groepering en dat de Socinianen hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen, vanwege hun verwerping van de drie-eenheid: Vader, Zoon en Heilige Geest. Zij gingen uit van de menselijke rede als norm voor het godsdienstige leven, de bijbel moet redelijk verklaard worden. Men is niet voorbeschikt.

Socinianen waren volgelingen van Faustus Socinus (Fausto Sozzini, 1539-1604) de uit Siena afkomstige edelman die in Polen een speciaal in Krakau zijn ideeën uitdroeg en zo de stichter werd van de kerk der Unitariërs. Zij concentreerden zich hoofdzakelijk in Amsterdam, nadat ze vanuit Polen naar Duitsland, Nederland en Amerika waren verdreven. Faust-aanhangers interpreteren de prent in deze zin.

Hoewel het goed mogelijk is dat Rembrandt met vervolgdde Socinianen contact heeft gehad, hun gangbare beschouwingen over de verwerping van de triniteit zijn in de ets nauwelijks of niet terug te vinden. Ook is het moeilijk overeenkomsten te zien tussen deze christelijke sekte en de kabbalisten, wier invloeden op de voorstelling wel herkenbaar zijn.

APPENDIX

Verklaring van de met * gemerkte begrippen:

KABBALA

De kabbala (overlevering) is een mystieke stroming in het jodendom. De naam duidt aan, dat zij evenals de Thora en de Traditie van goddelijke oorsprong is. Tot de kabbala behoren alle boeken van het Oude Testament die niet tot de Thora (de vijf boeken van Mozes) behoren. Zij bestaat uit een bonte mengeling van esoterische elementen. In de plaats van het algemeen joods scheppingsgeloof treedt de gedachte van emanatie*, als uitstraling van het goddelijk licht. In de middeleeuwen wordt het een van de belangrijkste stromingen in het jodendom. De kabbala houdt zich bezig met het vaststellen van de diepere zin die zich achter de letters, de schrifttekens en in de woorden van de Hebreeuwse tekst van het Oude

Testament verborgen houdt. De kabbala richt zich daarbij vooral op het scheppingsverhaal en visionaire schriftgedeelten en tracht na te speuren wat er vóór de schepping was en wat er boven de zichtbare hemel is. Het hoofdwerk van de kabbala is het in de 13^e eeuw geschreven boek Sefer Zohar (lichtglans), dat waarschijnlijk afkomstig is van de Spaanse jood Mozes de Leon (1250-1305).

KABBALIST

Een kabbalist was in het algemeen een gerijpte, op de oudere leeftijd gekomen joodse rabbijn, die geacht ingewijd te zijn. Om de ervaring van de goddelijke aanwezigheid te ondergaan moest de kabbalist een aantal stadia doormaken. Zo kwam hij tot een soort esoterische leer over de uitleg van de bijbel, over de ziel en het leven na de dood en over het gebruik van heilige spreuken.

ESOTERIE

In de esoterie, die alleen voor ingewijden toegankelijk is, worden ervaringen of een leer doorgegeven. Soms is er sprake van een geheime leer, soms van een leer die stamt uit een geheime traditie, welke naast de gangbare communicatie tussen mensen voort bestaat. Deze geheime traditie is soms af te leiden uit de geschiedenis, soms alleen nog bewaard door verspreid levende mystici, of soms door openbaring verkregen. De diepere betekenis van een tekst of uitspraak wordt pas intuïtief toegankelijk door training of inwijding.

EMANATIE

Onder emanatie verstaan we de onzichtbare in- en uitstroming van een bovennatuurlijke kracht volgens strikte wetmatigheid. De tien emanaties van de godheid, de Sephirot, beelden de Hemelse mens, Adam Kadmon, uit.

AMULETTEN

Amuletten zijn met (heilige) macht geladen voorwerpen, die men bij zich draagt om onheil af te weren. In principe kan alles amulet worden (afbeeldingen van lichaamsdelen, edelstenen, religieuze

voorstellingen). De amulet is te onderscheiden van de talisman en de mascotte, die gelukbrengend zijn.

MONADE

In het occultisme is de monade het onsterfelijke deel van de mens, dat zich door meerdere incarnaties heen differentieert en ontwikkeld. De term is afkomstig van Leibnitz die er het geestelijk brein mee bedoelt.

TETRAGRAMMATON

TETRA = 4, GRAMMA = letter (JHWH). In vroegere tijden toen men de juiste uitspraak van de Heilige Naam (nog) kende, werd deze eens per jaar uitgesproken door de hogepriester. Dat gebeurde op Grote Verzoendag. Volgens de overlevering was het de wijzen slechts eens in de zeven jaar toegestaan, deze geheime naam (geheime uitspraak) mondeling door te geven aan de leerling. Omdat het geschreven Hebreeuws geen klinkers heeft, is de juiste uitspraak van de onuitsprekelijke Naam van God destijds verloren gegaan. Hij werd pas 300 jaar na Christus door kabbalisten terug gevonden. Zij gaven de onuitsprekelijke Naam van God de naam Tetragrammaton, een naam die tot op heden zo is gebleven.

Publicaties:

*Bernard Grothues: *Faust is een kabbalist. Een nieuwe verklaring van de zogenaamde Faust van Rembrandt. Kroniek van het Rembrandthuis 92/1 (1992);*

* Bernard Grothues: *reMbranDt Is VersChenen. Een verzameling chronogrammen, incarnatioenen en jaarschriften. Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, Kampen (1992);*

*Jos Stijfs: *Onthulling Bernard Grothues: Doctor Faust op ets van Rembrandt is een kabbalist. De Limburger, 26 mei 1992;*

*Emile Hollman: *Hoensbroekenaar Grothues ontsluit 300 jaar oud mysterie. Faust van Rembrandt is een kabbalist. Limburgs Dagblad, 13 augustus 1992.*

W. MENGELERS – AUTO ELEKTRA

Burg. Slanghenstraat 11
6433 AR Hoensbroek

☎ 045- 521777

WIE WAOR 'T VREUGER

HÖBBE HEKSE BESJTANGE?

Bilzenkruid

"De oude man met zijn patriarchale baard nam de koperen "snipperbus" van de schoorsteen, plukte er een wilgenspaander uit, ontstak deze aan het haardvuur en bracht het dansende vlammetje over naar zijn met zorg gestopte pijp.

Als hij daarna met bevende hand een oud verkreukeld notitieboekje van de schouwluifel schraapte, was dit voor de kinderen van de boer, zijn kleinkinderen, een stille wenk, dat hij ging vertellen.

Vertellen over heksen, die op maanlichte nachten dansten in de leemkuil. Van de weerwolf, die bij nacht en ontij huishield bij het stegeltje aan de beek.

Van de twee zoontjes van Thei de Mulder, die door de zwarte hand ongeneeslijk ziek werden en van de vuurman in de beemden, die steeds daar opdook, waar lang, heel lang geleden een pasgeboren kindje in het moeras gevonden werd .....

VERHALEN

Tot rond de twintiger jaren van de vorige eeuw werden op het platteland de winteravonden doorgebracht bij het haardvuur. De vrouwen sponnen garen en breiden. Het manvolk al lezend of vertellend.

ROLF DE JONG AUTOSCHADEBEDRIJF

De Koumen 60

6433 KD Hoensbroek

☎ 045- 5210590

Dan kwamen dikwijls spannende verhalen los over vreemde wezens als heksen, weerwolven, vuur- en hakenmannen.

Verhalen van vreemde geluiden, die steeds bij stormweer werden gehoord aan het oude kerkevoetpad of van 'de zzwarte', een excentriek dorpstype, die al vele jaren 'zijn missie' niet meer had gehouden en vaak 's avonds met zijn zwarte hond ging wandelen naar het Rode Bos.

Als dan de stormwind in alle toonaarden speelde in de schoorsteen, als de gebinten van de eeuwenoude vakwerkboerderijen kreunden of plots een plak roet uit de schoorsteen naar beneden viel, klonk alles nog geloofwaardiger.

Dan proefde men een vreemde, aparte sfeer. Dan voelde men de spanning en spraken de gelaatsuitdrukkingen der kinderen duidelijke taal.

Traditiegetrouw werd ook na een dergelijke griezelaavond, vóór het naar bed gaan, de rozenkrans gebeden, maar nu met veel meer aandacht en met meer overtuiging dan anders. Zo was het nog tot het begin van de vorige eeuw.

Het klinkt nu lachwekkend, kinderlijk zelfs. De spannende verhalen over kwade heksen en zwevende vuurmannen hebben plaats gemaakt voor de T.V. Nu pluist de jeugd in een of ander programmabladd of met de Dvd-speler met een druk op de knop om "Dracula" in de huiskamer of eigen kamer te brengen.

Ook in dit opzicht hoort de romantiek bij de haard tot het verleden. Eeuwenlang heeft zich het geloof in kwade heksen en zwevende vuurmannen kunnen handhaven. Hoe was dit mogelijk? Was er dan

Monnikskap

toch een kern van waarheid? Het is hieromtrent bijzonder interessant een blik terug te werpen op de eeuwen, die achter ons liggen. Sagen over heksen, tovenarij, over vuurmannen, alvermannen en weerwolven gaan tot vele eeuwen terug, ja zelfs tot de grijze oudheid. Onze verre voor-

Stuifzwammen (inktzwam)

ouders zagen de lucht, het water en de wouden bevolkt met kwade, de mens vijandige wezens, die er voortdurend op uit waren verderf te zaaien. In een tijd, dat het volk grotendeels analfabeet was, vonden deze verhalen niet alleen een gretig gehoor, maar ook een vast geloof. Vele in de natuur voorkomende verschijnselen zag men, indien onverklaarbaar, afkomstig van goede ofwel kwade geesten.

Daarbij leerde men de verborgen macht van bepaalde kruiden kennen en dit laatste nu is de basis van het geloof in hekserij en 'aanverwante duistere zaken'.

KENNIS DER KRUIDEN

De kennis der kruiden, dit wil zeggen van wilde planten in de natuur, stond vroeger bij bepaalde families op een zeer hoog peil, iets wat logisch verklaarbaar was. Artsen waren er in vroegere eeuwen maar weinig en dan nog alleen in de steden. Alleen in zeer ernstige gevallen van ziekte en dan nog als men voldoende welvarend was, deden bewoners van verafgelegen dorpen en gehuchten een beroep op de dokter.

Meestal behielp men zich met aftreksels van kruiden. Dit voor zover men hiermede zelf, of de 'naobers', op de hoogte waren van hun werking. In andere gevallen wendde men zich tot bepaalde kruidenken-

ners uit de omgeving, mensen, die hieromtrent te naam en faam bekend stonden. Deze nu, hetzij mannen of vrouwen, verzamelden, droogden en verkochten deze kruiden. Hun kennis berustte grotendeels op ervaring, overgenomen van voorgaande geslachten. Ook wisselde men ervaring uit met elders wonende kruidenkenners, iets dat nu nog voorkomt in de binnenlanden van Afrika. Typisch leek, dat dit werk veelal door vrouwen gebeurde. Maar ook dit was wel weer verklaarbaar, omdat het zoeken, het plukken en drogen der kruiden een lichte bezigheid was, welke eerder bij de vrouw dan bij de man thuishoorde. Zulke mensen zagen dit werk als hun beroep, zij leefde van de opbrengst.

Er waren echter bepaalde figuren van de toenmalige samenleving, die kruiden verzamelden met veel minder nobele bedoelingen dan voor normaal gebruik.

LIMBURG

Er groeien nu nog in ons Limburgse land een zestigtal kruiden, welke licht, matig tot zelfs zeer zwaar giftig zijn. Dit aantal was in vroeger eeuwen beslist veel groter.

Ingewijden kenden toen al (ja zelfs veel beter dan nu) de macht van bijvoorbeeld bilzekruid, van de doornappel, van het

Doornappel.

dolkruid (door onze oosterburen zwarte waanzin genoemd) verder van de wilde monnikskap, bepaalde giftige paddenstoelen en stuifzwammen.

Zij wisten deze stoffen in zalven te binden en kenden de werking van de ingeademde dampen van de zogenaamde rookkruiden. Wat hasjen en LSD-gebruikers nu beleven, beleefden deze mensen al eeuwen geleden.

Druggebruik is dus beslist niet nieuw.

AUTOSCHADE PETER LEUNISSEN
Verlengde Klinkerstraat 22
6433 PL Hoensbroek
☎ 045-5218699

PETER WIND - PAPIER/KANTOORVAKHANDEL
Akerstraat Noord 88
6431 HW Hoensbroek
☎ 045 - 523 07 48

BEGUNSTIGERS OOS GEBROOK

HOLTUS VERZEKERINGEN & FINANCIERINGEN	HOENSBROEK
M. L'ORTYE	AMSTENRADE
PUNCTUA & PARTNERS - ACCOUNTANTS	HOENSBROEK
THE READ SHOP VROMEN	HOENSBROEK
C. VAN TILBURG	HOENSBROEK
VAN MELICK - HEERLIJK UIT HOENSBROEK	HOENSBROEK

moonen | BOUW BV
BOUWKUNDIGADVIES

GROND EN GOED MAKELAARDIJ IN AGRARISCH VASTGOED

Hofdwardsweg 49

6161 DE Geleen

☎ 045- 5213468